

جایگاه اندیشه شهید مطهری پس از گذشت سه دهه

معصومه طاهری

نوشته شده است و یا اگر کتاب «آزادی معنوی» او را مطالعه کنید، به طور حتم پیش خود خواهید گفت که بیش تر سخن رانان و خطبا از چشمه بی نظیر کلام استاد مطهری سیراب شده‌اند. مثال‌هایش همیشه تازه و تاثیرگذار است و زبان نوشتاری‌اش همواره روان و فصیح؛ گویی برخلاف بسیاری از متون دینی که نویسندگان تا به حال مخاطب را ندیده‌اند و با آن‌ها به صحبت ننشسته‌اند، این خود استاد است که بعد از سی سال که از شهادتش می‌گذرد، با شما دوستانه و صمیمانه سخن می‌گوید و تمثیل می‌آورد و خیلی راحت به شبهه‌هایی که دستگاه‌ها و نگاه‌های عربی و طویل رسانه‌ای دشمن با آن روشن‌فکران تاریک‌عقل خود را به جامعه می‌فرستند، پاسخ می‌گوید. بی‌شک همین مساله هم بود که مطهری را در صدر فهرست ترور مزدوران استکبار قرارداد، تا او را از سر راه بردارند. به‌زعم بسیاری از اندیشمندان و متفکران، شهید مطهری نخستین کسی بود که متون ثقیل و مشکل دینی را به زبان روان و همه‌فهم در جامعه معرفی کرد و به‌گونه‌ای مردم را با آن‌ها آشنی داد. او حتی از این هم فراتر رفت و اقدام به انتشار کتاب‌هایی با مضامین دینی و قرآنی برای کودکان و نوجوانان کرد، آن هم در دوره‌ای که به قول خود استاد، در کتاب «آزادی معنوی»، استادان دانشگاه نیز نمی‌توانستند قرآن را از رو بخوانند یا چیزی از آیات عربی آن بفهمند و مردم به جای آن که زبان دین و خداوند خویش را یاد بگیرند، بیش تر تمایل به فراگیری زبان‌های اروپایی داشتند. اما معلم شهید ما، بنا به رسالتی که بر دوش داشت، یکه و تنها به‌رغم برخی افراط و تفریط‌های موجود، اقدام به برگزاری کلاس‌های عربی کرد. لذا لازم است تا با نگاهی ژرف‌تر و دقیق‌تر به سیره مطهری بپردازیم و به نسل جدید، دید درستی از اندیشه‌ها و شخصیت این استاد شهید بدهیم. به‌طور کلی، آثار نوشتاری و بیانی شهید مطهری، هیچ شباهتی به متون فیزیک‌هالیدی و کتاب‌های ثقیل علمی ندارد که فقط عده‌ای خاص از آن بهره ببرند. بلکه او در سخنانش، سطوح علمی و دینی را برای فهم همه مخاطبان، اعم از خواص و عوام، ارائه می‌کرد تا همه اقشار بتوانند از چشمه فیوضاتش بهره‌مند شوند. از طرفی ایشان کمبودهای علمی-فرهنگی و مذهبی جامعه را به‌خوبی تشخیص می‌داد و پس از آن سعی می‌کرد این کمبود و خلأ را با نوشته، سخن‌رانی و بحث‌های مناسب و به‌جا پر کند. با این اوصاف، به‌راستی

استاد شهید مرتضی مطهری از معدود اندیشمندان و ایدئولوگ‌های جهان اسلام است که نظریات و استدلال‌های او در راستای پاسخ‌گویی به نیازها و خواسته‌های عصر حاضر، گرمابخش محافل علاقه‌مندان و متفکران بوده است. نظریه‌پرداز فلسفه اسلامی و متفکر اندیشه ناب دینی، مسلمان مبارزی که به دلیل احیاء و شکوفایی اندیشه‌های اسلامی، به‌واقع خود را وقف اسلام عزیز و اشاعه آن کرد. وی همواره بر کاربردی کردن دین اسلام در تمام ابعاد، حتی زندگی روزمره مردم تاکید داشتند به همین جهت، تلاشی که در دفاع از تفکر اسلامی، پاسخ‌گویی به شبهات، رد التقاط و ابطال کمونیسم داشت، به‌نوبه خود بی‌نظیر است.

امام خمینی^(ع) همیشه از واژه اسلام‌شناس در مورد شخصیت شهید مطهری استفاده می‌کردند و آثار ایشان را بی‌استثنا ناب می‌دانستند. لذا بهره‌گیری از اندیشه‌های این اندیشمند شهید، به دلیل ارتباط با اقشار مختلف جامعه، بالاخص دانشگاهیان، روشن‌فکران و آشنایی با فلاسفه و متکلمین غرب و شرق، می‌تواند از یک سو ما را از آسیب‌های فرهنگی مصون بدارد و از سویی دیگر، به‌طور یقین آثار نوشتاری و بیانی ایشان که پرتوی از وجدان بیدار و روح سرشار از عشق به مکتب اسلامی است و پایه علم بسیاری از دین‌آگاهان و دین‌باوران است، می‌تواند بخش اعظم دیگری از آسیب‌ها را جبران کند؛ زیرا او، به تعبیر شهید مفتاح، حجاب معاصران بود، پرده‌ای که جلوی درخشش افراد را در زمان خود می‌گیرد. انسان تا وقتی با یک شخصیت علمی هم‌زمان و معاصر است، نمی‌تواند عظمت او را درک کند. هر مقدار که زمان می‌گذرد و این حجاب کنار می‌رود، عظمت آن شخصیت بر همگان آشکار می‌شود. (سرگذشت‌های ویژه از زندگی استاد شهید مطهری، ذکر، ص ۷۱)

اما با همه این اوصاف، طی گذشت تقریباً سه دهه از شهادت وی، ما تا چه حد توانسته‌ایم جاذبه‌های تاثیرگذار اندیشه‌های مطهری را به نسلی که تنها اسمی از وی در ایام موسوم به هفته معلم شنیده‌اند، منتقل کنیم؟! به‌راستی اگر همین امروز کتاب «سیره نبوی» از تالیفات شهید مطهری، را به نیت شناخت شخصیت پیامبر اعظم^(ص) شروع به خواندن کنید، خواهید دید که چقدر سخنان وی برای مان تازگی دارد؛ گویی در همین دوران و در جواب به گستاخی‌ها و هججه‌های تبلیغاتی غرب علیه دین اسلام و شخصیت نبی اکرم^(ص)

شهید مطهری نخستین کسی بود که متون ثقیل و مشکل دینی را به زبان روان و همه‌فهم در جامعه معرفی کرد و به‌گونه‌ای مردم را با آن‌ها آشنی داد

سبک جدیدی ارائه کنیم. نسل امروز مانند نسل قبل نیست؛ به قول حجت الاسلام قرائتی، به جای هویج، آب هویج می خورد. حتی این قضیه در مورد کتاب هم مصداق دارد. امروز به جای کتاب های قطور، کتاب های کوچک و کم حجم جیبی چاپ می شود؛ البته هر چند به نظر من انتشار این گونه کتاب ها کار درستی نبود، اما دیدیم که با اقبال مواجهه شد؛ زیرا جوان ما کم تر حوصله می کند تا به دنبال مطالعه کتاب های سنگین برود. در حال حاضر هم که پیامک های موبایلی به صورت یک کتاب کوچک الکترونیکی عمل می کنند و به سرعت به همه جا منتشر می شوند. پس ما باید به سراغ روش تازه و جدیدی برویم تا نکات نفخ و جالب آثار شهید مطهری و دانشمندی چون ایشان را ملکه ذهن جوانانی کنیم که اصلاً وجود چنین افرادی را درک نکرده اند. علم به سرعت در حال تکامل و پیشرفت است و باید با آن پیش رفت و عقب نماند. باید آب هویجی هم به جوانان نسل امروز بدهیم تا لذت آن را بچشند و انگیزه شان زیاد شود. هر نسلی با نسل قبل از خود فرق دارد. نسل اول و دوم می دانند مطهری کیست و چه شخصیتی داشت، ولی نسل حاضر نه ایشان را می شناسند و نه چیزی از ایشان می دانند؛ این هم به عهده مدیران و مسؤولان جامعه است تا زمینه شناخت مفید و موثر را فراهم کنند. حضرت علی (ع) در نهج البلاغه می فرمایند: «اگر جامعه ای بیمار شد، طبیبان آن جامعه که همان مسؤولان هستند، باید درمان گر آن باشند و مسکن زیبا و اثربخشی را به جامعه تزریق کنند.»

حجت الاسلام «احمد پناهیان»، ضمن آن که میل و رغبت جوانان نسل حاضر را به شخصیت و آثار شهید مطهری مثبت ارزیابی کرد، در مورد جایگاه ایشان طی سال های پس از انقلاب در میان جوانان گفت: «این مقداری که من با جوانان در دانشگاه ها و مجموعه های مذهبی ارتباط داشته ام، به خوبی دریافته ام که نسل امروز حتی به نسبت قبل، اتصال خوبی با معارف دینی و شخصیت های برجسته دینی چون شهید مطهری دارند. این روایتی است که ائمه معصومین علیهم السلام نیز بدان تاکید داشته اند که هر چه زمان به جلو می رود، روحیه تعقل و تفکر، جایگزین تعبد محض می شود. لذا هر چه در این بخش، عقلانیت حاکم شود، به خصوص در حوزه اندیشه های دینی که نیاز به تفکر و تامل بیش تری دارد، تاثیر گذاری هم بیش تر می شود. امروز هم وضع به همین منوال است. من در مجموعه های دانشگاهی، دبیرستانی و

بعد از قریب به سه دهه از شهادت این استاد فرهیخته، جوانان و نوجوانان نسل حاضر تا چه میزان نسبت به اندیشه های ناب مطهری شناخت دارند و جایگاه تفکرات و اندیشه های مطهری کجاست؟ به همین خاطر، بر آن شدیم تا نظر کارشناسانی را که به هر طریق با آثار شهید مطهری و هم چنین قشر جوان ارتباط دارند، جویا شویم تا بتوانیم هم در قالب تحلیلی و هم در قالب گزارشی و مقایسه ای، به تبیین جایگاه اندیشه مطهری در زمانه حال و نیز بایسته های آن بپردازیم. حجت الاسلام «محمد رضا صدیقین»، مبلغ و امام جمعه در کشور آلمان، درباره جایگاه اندیشه و تفکرات شهید مطهری در میان نسل حاضر پس از گذشت سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی گفت: «متأسفانه ما به نسبت اوایل انقلاب، ضعیف عمل کرده ایم و به گونه ای افراط و تفریط داشته ایم. در سال های آغازین انقلاب، در حد کتاب خوب عمل کردیم، کلاس های پرسش و پاسخ در خصوص آثار شهید مطهری برگزار می شد، که میل و رغبت را در مخاطبان، به ویژه جوانان آن دوره، برمی انگیزد؛ اما امروز به دلیل رشد سریع علوم و تحولات صورت گرفته، به ویژه در زمینه گستره اینترنت، اوضاع تغییر کرده است. اینترنت هر روز نکات جدید و تازه ای ارائه می کند و افراد تنها با جست و جوی آن چه که می خواهند، به آسانی می توانند آن را به دست بیاورند و نیازی به مطالعه کتاب ندارند. لذا باید خیلی دقت کرد و جنبه های زمان حاضر را در نظر گرفت و آن ها را با کتاب های استاد شهید مطهری تلفیق کرد. در صورت امکان، باید مباحث ایشان را به صورتی تفکیک شده ارائه داد و نکات برجسته آن ها را مشخص کرد، تا جوانان جذب شوند. نسل جوان امروز نمی داند چه چیزهایی در این آثار ارزشمند نهفته است. امروز یک پیامک به سرعت همه جا را فرامی گیرد، چون جذابیت و سهولت دارد؛ حتی در این مقوله، شهید مطهری، نکات زیبایی دارد که می توانیم ارائه دهیم. جوانان و نوجوانان ما اغلب به سراغ اندیشمندان خارجی می روند و به آن ها تمایل بیش تری دارند تا به اسلام شناس و دانشمندی مسلمان چون مطهری. خود شهید مطهری درجایی آورده است که ما ایرانیان اصطلاحات «همی توانیم، نمی شود، بدبختیم و...» را می گیریم و سرقلی به نسل آینده مان می دهیم تا آن ها عمری پر از استرس و نگرانی داشته باشند. به همین خاطر، ایشان تاکید داشت که باید چنین مفاهیم غلطی را ریشه کن کرد و نگاهی تازه به دنیا داشت. لذا ما هم باید

نسل امروز مانند نسل قبل نیست؛
به قول حجت الاسلام قرائتی، به جای
هویج، آب هویج می خورد. حتی این
قضیه در مورد کتاب هم مصداق دارد.
امروز به جای کتاب های قطور، کتاب های
کوچک و کم حجم جیبی چاپ می شود

مطهری هم «داستان راستان» دارد و هم مباحث سنگین فلسفی و در عین حال، در کنار تالیفات متعددش به فعالیت‌های سیاسی هم می‌پرداخت

یا حتی مراکز غیر علمی فعالیت دارم و به‌وضوح شاهدیم که به‌نسبت گذشته، این تفکرات و تمایلات بیش‌تر شده است. البته این که طیفی از جوانان ما با طیب خاطر به‌سراغ اندیشمندان خارجی می‌روند، این ادامه روند قبل است که در جامعه حاکم بود. ولی نمی‌توان گفت جوانان امروز رغبت کم‌تری به آثار اسلام‌شناسانی چون مطهری دارند، بلکه خوش‌بختانه مجموعه‌های مذهبی و فکری ما گرایش خیلی خوبی به آثار استاد شهید، اعم از سخن‌رانی‌ها و مکتوباتشان دارند. شما اگر نگاهی به آمار مجموعه صدرا که مربوط به نشر آثار ایشان است، بیندازید خواهید دید که درخواست‌ها برای تجدید چاپ کتب به چه میزان بالاست. ضمن این که اتصال این نسل به ولایت فقیه یکی از عوامل توفیق اتصال به آثار شهید مطهری است؛ چون خود شهید پیرو ولی فقیه بود و قبل از این که امام خمینی^(ره) نسبت به شهید مطهری تاکید داشته باشند، مردم او را قبول داشتند. نسل امروز هم مطهری را با این معیارها می‌سنجند و خودشان درمی‌یابند که بین آن‌ها هم خوانی است و همین عامل مهمی در این ارتباط شده است. به‌واقع جوان امروز به‌نسبت نسل‌های قبلی خود چیزی کم ندارد. منتهی مراتب مظاهر ضد دینی و ضد ارزشی که سال‌های ابتدایی انقلاب فرصت ظهور و بروز نداشتند، آشکار شده‌اند و این تصور غلط ایجاد شده است که جوانان ما تغییر مسیر داده‌اند و اقبال به مطهری کم شده است؛ در صورتی که بسیاری از نخبگان علمی و دانشگاهی ما به دنبال مطالعه و پژوهش بر روی آثار شهید مطهری هستند. به‌طور کلی برای توجه دادن به تفکرات این شهید و نوع اندیشه ایشان، نیاز به توجه قلبی است که باید در ابتدا مظاهر فساد کنتر برود و زیبایی‌های دینی به جوان تشنه امروز چشاند. خود تا او از بین تفکرات دینی و غیر دینی، با میل و انگیزه درونی، بهترین را انتخاب کند و مطهری‌شناس شود. لذا اول باید زمینه را ایجاد کنیم و طبق فرمایش مقام معظم رهبری، نباید کار فرهنگی به مفهوم پوسته‌ای باشد؛ بلکه نیاز به تمیق باورهای دینی در دل مردم دارد. مجموعه‌های فرهنگی کشور یک حرکت گسترده و دایمی در این خصوص داشته باشند و همه مسؤولان در هر بخشی در یک نهضت فراگیر، سازوکارهای لازم را ایجاد کنند و اقبال هنری را برای جوانان فراهم سازند تا آنان به‌سوی تفکرات ناب شهید مطهری با انگیزه و رغبت بیش‌تری سوق داده شوند.

«سیدجلال حسینی»، مسؤول عقیدتی-سیاسی لشکر عملیاتی امام حسین(ع)، استاد دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و دانشگاه آزاد نجف‌آباد نیز در این خصوص تصریح کرد: «شهید مطهری، مرد زمان خودش بود که شناخت و اشرف خوبی از آن دوران داشت. ایشان آن چه را احساس تکلیف و وظیفه می‌کرد، بی‌درنگ انجام می‌داد، به طوری که به تمام طیف‌های جامعه می‌اندیشید، مطهری هم «داستان راستان» دارد و هم مباحث سنگین فلسفی و در عین حال، در کنار تالیفات متعددش به فعالیت‌های سیاسی هم می‌پرداخت. او در تمام کارهایش اخلاص داشت؛ به همین خاطر هنوز بعد از سی سال، کتابها و سخن‌رانی‌هایش تازگی دارد و تاثیرگذار است. البته نکته حائز اهمیت آن است که ما باید با شرایط روز و مقتضیات زمان پیش برویم. موضوعاتی بوده که شهید بدان نپرداخته است، به دلیل این که آن زمان زیاد مطرح نبوده است؛ ولی امروز پررنگ است. لذا بعد از شهادت ایشان، شخصیت‌های دیگری چون شهید آوینی، آن را دنبال کرده‌اند. خیلی کسانی که دیروز دم از شهید مطهری می‌زدند، امروز از منتقدان سرسخت او شده‌اند. بنابراین، شهید مطهری، مغز متفکر و ایندولوگ نظام اسلامی بوده است که نباید تنها در روز یا هفته خاصی بدان پرداخت. زیرا چنین اشخاصی، مبانی اسلام را محکم نگه می‌دارند. باید آثار پرارزش شهید را به جوانان شناساند، به روشی که تاثیرگذار باشد، به شیوه‌هایی نظیر برپایی جلسات پرسش و پاسخ،

طرح مسابقه و اهدای جایزه، تا با مباحث ایشان بیش‌تر آشنا شوند؛ البته این کار نیاز به فعالیت فرهنگی مجدانه و عمیق دارد.»

«علی عابدی»، استاد دانشگاه علوم و معارف قرآنی هم در این باره می‌گوید: «آثار استاد شهید مطهری در بین اقشار مختلف نفوذ دارد، ایشان هم برای کودکان و نوجوانان نوشت و هم برای اندیشمندان و خواص. من یک روز به حجت‌الاسلام معمار منتظرین گفتم امروز لازم است تا روش جدیدی در سیر مطالعاتی قشر نوجوان و جوان درست کنیم تا از بین هزاران جاذبه متنوع و مختلف، به تفکرات ناب دینی گرایش بیش‌تری پیدا کنند. این یک حقیقت است که جوان ما در این دوره به‌سراغ داستان راستان نمی‌رود. در حالی که مطهری عمق اسلام را فهمیده بود و کتاب‌هایش پر از مفاهیم نغز است. ولی متأسفانه ما روش مناسبی برای انتقال این مفاهیم گران‌قدر به جوانان و نسل حاضر نداریم. جوانان دیگر به‌طور خودجوش، سراغ کتاب‌های مطهری را نمی‌گیرند؛ لذا باید این آثار بازسازی شوند، به نحوی که رنگ، سبک نگارش، قلم و ادبیات جدید که دل‌نشین است مطهری را معرفی کنیم؛ حتی بعضی مطالب گزیده و مناسب حال او را با سلیقه‌های جوان‌پسند چیش کنیم، و حلقه‌های کتاب را تشکیل بدهیم و کتاب‌های شهید را به جوانان معرفی کنیم؛ در این مسیر، جایزه، هدیه، چاپ آثار در این خصوص، مسابقه و هر آن چه شناخت را نسبت به شهید بیش‌تر کند، انجام دهیم تا جوانان ما استاد مطهری را بشناسند. زیرا در هر حال، او شخصیت مطهری را درک نکرده است و این سفارش حضرت امام^(ره) را که فرمودند به طبقه روشن‌فکر توصیه می‌کنم تا این آثار بی‌بدیل و ارزشمند را بخوانند، عملی کنیم.»

به‌واقع عدم شناخت جامعه از گوهری که هر کشوری از نعمت وجودش برخوردار نیست، ضعف و نقصان بزرگی محسوب می‌شود، که بیان‌گر فقدان پارادایم مهندسی و مدیریت فرهنگی است، مقوله‌ای که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) بارها بدان تاکید داشته‌اند. درواقع، این یک حقیقت تلخ است که در کشور ما با هر مراسم و یادبودی که برای شهید مطهری برپا می‌شود، اندیشه او بیش‌تر و بیش‌تر خاک می‌گیرد. شاید مهم‌ترین دلیل مظلومیت روزافزون مطهری و دیگر صاحبان فکر و اندیشه انقلاب اسلامی آن است که سازمان‌ها و مراکز بانی فرهنگ و یادآرانی که هر ساله با مطرح کردن نام آن بزرگواران در شرح وظایف خود، فقط و فقط به انجام تکالیف روزانه خود در قبال تقویم کاری‌شان مقید هستند، و نه به گسترش و تمیق فرهنگ، باعث شده‌اند تا از نگاه دل‌سوزانه به جامعه و به خصوص التفات به قشر جوان غافل شوند. به همین دلیل است که بیش‌تر کارهای انجام‌شده از روی اجبار برنامه کاری و روزمره‌گی است به طوری که برای اغلب مردم، کلیشه‌های شده است؛ درحالی که اگر این نوع فعالیت‌ها و برنامه‌ها به دل‌سوزان خلاق فرهنگی سپرده شود، به طور حتم، نتیجه‌ای بهتر از آن چه در حال حاضر در جامعه شاهد آن هستیم، به بار خواهد نشست. اما حیف که سیستم بوروکراتیک و خشک سازمانی به نوآوری و خلاقیت تنها به دید نامی برای ثبت در تقویم یک سال می‌نگرد، نامی که مانند دیگر سخنان رهبر معظم انقلاب اسلامی، اغلب مظلومانه در بین ما به شهادت می‌رسد. این ضعف و نقصانی است که ما را در انتقال تفکرات بزرگان و اندیشمندان اسلامی خویش به نسل سوم و چهارم ناتوان ساخته است، چه رسد به تحقق اهداف بزرگ اسلام‌مدارانه انقلاب اسلامی و امام خمینی^(ره) به جهانیان. از این‌رو باید پیرو توصیه‌های رهبر فرزانه انقلاب اسلامی عمل کنیم و با معرفی درست و کامل بزرگ‌مردانی چون شهید مطهری که به‌زعم ایشان گنجینه‌های جامعه اسلامی‌مان هستند، در اطلاع‌رسانی دینی به نسل‌های آتی، پویاتر باشیم و با اهمال‌ورزی و کاستی‌های مان، این شهیدان را دوباره شهید نکنیم. ■